

การจัดการป่าชุมชนในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้

โดย

นายพงศ์วัชร ปิยะปานันท์
ประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา

ผู้ขอประเมินตำแหน่งเจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 9 ขช.

กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

ห้องสมุดกระทรวงแรงงาน
และสวัสดิการสังคม

05742

การจัดการป่าชุมชนในนิคม

คำนำ

นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2505 ด้วยเหตุผลทางการเมือง เพื่ออพยพราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกินจากจังหวัดต่าง ๆ เข้าอยู่ทำกิน นิคมฯ ได้ส่งเสริมให้สมาชิกปลูกยางพาราและยางพาราเป็นพืชหลัก ซึ่งพืชเศรษฐกิจทั้งสองชนิดนี้เป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับการลดลงของพื้นที่ป่าภาคใต้และเขตพื้นที่นิคม เพราะโครงการพัฒนานิคมที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและรายได้ของสมาชิกนิคมเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้มีกรณีการสูญหายของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้เป็นจำนวนมากเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในเขตนิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายอย่างรุนแรง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากรากการบุกเบิกป่าเพื่อจัดสรรที่ดิน เพื่อใช้ที่ดินทำกินและอยู่อาศัย

ด้วยเหตุนี้ นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล จึงได้สนับสนุนให้สมาชิกนิคมบ้านเขาไคร้ และบ้านผิงป่าลัม 8 ดำเนินการจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชน นับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่สำคัญของการมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการศึกษาดังนี้เป็นการศึกษาแนวทางการจัดการป่าชุมชน โดยทำการศึกษาถึงการจำแนกประเภทของป่าชุมชน การกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับในการรักษาป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน รวมถึงตลอดถึงการปลูก การบำรุงรักษาว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพิจารณาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายการวางแผนพัฒนา สามารถนำไปเป็นแบบอย่างปรับใช้ในการส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกนิคมอื่น ๆ ได้ดำเนินการจัดการป่าชุมชนของตนเอง ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และประเทศชาติโดยส่วนรวม จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานศึกษาดังนี้คงจะเกิดประโยชน์กับผู้สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

นายพงศวัชร ปิยะปานนท์

12 มกราคม 2541

1

เลขเรียกหนังสือ.....	12.05.6 ม. 195.7
เลขทะเบียน.....	5742
วันที่.....	23 มิ.ย. 2545

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจำแนกประเภทของป่าชุมชน การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ การใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาป่าชุมชนของสมาชิกนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล

กลุ่มตัวอย่างคือหัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทนของหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่รอบบริเวณป่าชุมชนบ้านเขาโคระและบ้านผิงป่าส้ม 8 จำนวน 116 ราย โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบธรรมดา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละและการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. การจัดการป่าชุมชนของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาโคระ หมู่ที่ 6 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

1.1 ป่าสงวนนิคมฯ 20 % มีเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล ได้ร่วมกับสมาชิกภายในหมู่บ้านจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและเลือกกรรมการ จำนวน 11 คน ทำหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าในปี พ.ศ. 2531

1.2 ป่าต้นน้ำตกสายใจ อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาบรรทัด เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้าน มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ เริ่มมีการจัดการป่านี้เมื่อ พ.ศ. 2528 มีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบดูแลป่า ต่อมาปี พ.ศ. 2531 คณะกรรมการหมู่บ้านได้มอบหมายให้คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้รับผิดชอบดูแลป่า

ในการจัดการดูแลรักษาป่าทั้งสองนั้นคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ร่วมกันร่างกฎระเบียบข้อบังคับในการดูแลรักษาป่าขึ้นในปี พ.ศ. 2531 จากนั้นจัดประชุมสมาชิกภายในหมู่บ้านเพื่อร่วมพิจารณา แก้ไข ปรับปรุง ให้ความเห็นชอบ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงกฎระเบียบข้อบังคับและเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าทั้งสองหลายประการ เช่น หาสมุนไพร ใช้เป็นแหล่งอาหารและหาของป่า เป็นต้น โดยไม่มีปัญหาในขั้นตอนการเข้าไปใช้ประโยชน์แต่มีปัญหาและข้อขัดแย้งในเรื่องอาณาเขตของป่าไม่ชัดเจน

คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเข้มแข็งและรับผิดชอบในการจัดการดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี แต่ไม่ได้ดำเนินการในเรื่องการปลูก บำรุง

รักษาต้นไม้ในป่าทั้งสอง เพียงแต่ปล่อยให้ป่าฟื้นคืนสภาพเองตามธรรมชาติ จากการจัดการดังกล่าวพบว่าสมาชิกภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยอมรับปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ รู้สึกรักและหวงแหนป่าของตนทำให้ไม่มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นอีก

2. การจัดการป่าชุมชนของสมาชิกรวมกันบ้านม่วงป่าส้ม 8 หมู่ที่ 8 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

2.1 ป่าสงวนนิคมฯ 20 % เป็นป่าที่มีพื้นที่ต่อจากป่าสงวนนิคมฯ 20 % บ้านเขาไคร้ มีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบดูแลรักษาป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531

คณะกรรมการหมู่บ้านได้ร่วมกันร่างกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่า และจัดประชุมสมาชิกภายในหมู่บ้าน เพื่อร่วมพิจารณาแก้ไขปรับปรุงให้ความเห็นชอบ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากป่าสงวนนิคมฯ 20 % แปลงนี้โดยเข้าไปหาของป่า ตัดไม้มาสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน เป็นต้น โดยยอมรับปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับแต่พบว่ามีปัญหาข้อขัดแย้งเนื่องจากการอ้างการครอบครองพื้นที่*

คณะกรรมการหมู่บ้าน มีความเข้มแข็งในการจัดการดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี มีการกำหนดพื้นที่ป่าไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มขึ้นและปล่อยให้ป่าฟื้นคืนสภาพเองตามธรรมชาติ

2.2 ป่ากันชน เป็นป่าดงดิบอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเขาบรรทัด มีเนื้อที่ประมาณ 10,000 ไร่ เป็นรอยต่อระหว่างที่ทำกินของสมาชิกภายในหมู่บ้านกับป่าสงวนแห่งชาติ เริ่มมีการจัดการป่าในปี พ.ศ. 2538 โดยคณะกรรมการหมู่บ้านป่ากันชน

คณะกรรมการหมู่บ้านป่ากันชนได้ร่วมกันร่างกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่าขึ้นในปีเดียวกัน จากนั้นจัดประชุมสมาชิกภายในหมู่บ้านเพื่อร่วมพิจารณา แก้ไขปรับปรุง ให้ความเห็นชอบ

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้ใช้น้ำประปาจากน้ำตกทรายขาวที่อยู่ในพื้นที่ป่ากันชนแห่งนี้และเข้าไปหาของป่าโดยไม่มีปัญหาในเรื่องขั้นตอนการเข้าไปใช้ประโยชน์ แต่ก็มีปัญหาและข้อขัดแย้งในเรื่องอาณาเขตป่ากันชนไม่ชัดเจนและมีการอ้างการครอบครองของสมาชิกบางคนคร่าว

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความช่วยเหลือจากท่านผู้ปกครองนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งให้การอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ

ขอขอบคุณคุณประวิทย์ พิระมุล คุณพนม ดุลยพินิช เจ้าหน้าที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล ที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณผู้ใหญ่บ้านเขาไครและบ้านฝั่งป่าส้ม ๘ ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ที่กรุณาให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ ศูนย์พัฒนานิคมภาคใต้ จังหวัดสงขลา ที่ให้ความช่วยเหลือในการจัดพิมพ์รายงานการวิจัยจนแล้วเสร็จเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ สมาชิกนิคมบ้านเขาไครและบ้านฝั่งป่าส้ม ๘ ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ที่ให้ความช่วยเหลือในการตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริงงานศึกษาวิจัยสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

นายพงศัวัตร ปิยะปานันท์

12 มกราคม 254๙

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(4)
สารบัญ	(5)
รายการตาราง	(7)
บทที่	
1 บทนำ	1
ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขอบเขตการวิจัย	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
นิยามศัพท์	5
2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ความหมายของป่าชุมชน	7
การเกิดขึ้นของป่าชุมชน	8
เงื่อนไขของการเกิดและการดำรงอยู่ของป่าชุมชน	11
การจำแนกประเภทของป่าชุมชน	14
การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่าชุมชน	16
การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	19
การปลูก การบำรุงรักษาป่าชุมชน	19
3 วิธีการวิจัย	21
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	21
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	21
ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ	22
การเก็บรวบรวมข้อมูล	24

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล	24
4 ผลการวิจัย	26
สภาพทั่วไปของนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล	26
สภาพทั่วไปของบ้านเขาไคร้ หมู่ที่ 6 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล	30
ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างบ้านเขาไคร้ หมู่ที่ 6 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล	33
การจัดการป่าชุมชนของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาไคร้ หมู่ที่ 6 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล	38
สภาพทั่วไปของบ้านผังป่าส้ม 8 หมู่ที่ 8 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล	59
ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างบ้านผังป่าส้ม 8 หมู่ที่ 8 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล	63
การจัดการป่าชุมชนของสมาชิกนิคมฯ บ้านผังป่าส้ม 8 ตำบลควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล	67
การอภิปรายผล	86
5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	93
สรุปผลการวิจัย	93
ข้อเสนอแนะ	98
บรรณานุกรม	101
ภาคผนวก	104
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	105
ภาคผนวก ข ค่า IOC ของแบบสอบถาม	111

รายการตาราง

ตาราง	หน้า
1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาไคร้ หมู่ที่ 6 ตำบล ควนกาหลง อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล	35
2 การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่าสงวน นิคมฯ 20 % ของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาไคร้	41
3 การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่าสงวนนิคมฯ 20 % บ้านเขาไคร้	43
4 การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าสงวนนิคมฯ 20 % ของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาไคร้	44
5 ปัญหาและข้อขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์จากป่าสงวนนิคมฯ 20 % ของสมาชิก นิคมฯ บ้านเขาไคร้	45
6 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับขั้นตอนการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า สงวนนิคมฯ 20 % บ้านเขาไคร้	46
7 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความเข้มแข็งของคณะกรรมการกลุ่ม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ	46
8 ข้อคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการจัดการป่าสงวนนิคมฯ 20 % บ้านเขาไคร้ของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	47
9 ความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการป่าสงวนนิคมฯ 20 % บ้านเขาไคร้	47
10 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขการใช้ประโยชน์จากป่าสงวน นิคมฯ 20 % บ้านเขาไคร้ของกลุ่มตัวอย่าง	48
11 การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่าต้น น้ำตกสายใจของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาไคร้	52
12 การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่าต้นน้ำตกสายใจของ สมาชิกนิคมฯ บ้านเขาไคร้	53
13 การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำตกสายใจของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาไคร้	54

รายการตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
14	ปัญหาและข้อขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำตกสายใจของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาโคจร	54
15	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับขั้นตอนการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำตกสายใจบ้านเขาโคจร	55
16	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความเข้มแข็งของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ	56
17	ข้อคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการจัดการป่าต้นน้ำตกสายใจบ้านเขาโคจรของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	57
18	ความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการป่าต้นน้ำตกสายใจ	57
19	ความคิดเห็นที่ควรแก้ไขปรับปรุงการใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำตกสายใจของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาโคจร	58
20	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความสำคัญของป่าชุมชน บ้านเขาโคจร	59
21	จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะทางประชากรของสมาชิกนิคมฯ บ้านผึ่งป่าส้ม 8 หมู่ที่ 8 ตำบลควนกาหลง จังหวัดสตูล	64
22	การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับในการรักษาป่าสงวนนิคมฯ 20 % ของสมาชิกนิคมฯ บ้านผึ่งป่าส้ม 8	69
23	การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับในการรักษาป่าสงวนนิคมฯ 20 % ของสมาชิกนิคมฯ บ้านผึ่งป่าส้ม 8	70
24	การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าสงวนนิคมฯ 20 % ของสมาชิกนิคมฯ บ้านเขาโคจร	71
25	ปัญหาและข้อขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์จากป่าสงวนนิคมฯ 20 % ของสมาชิกนิคมฯ บ้านผึ่งป่าส้ม 8	71
26	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับขั้นตอนการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าสงวนนิคมฯ 20 % บ้านผึ่งป่าส้ม 8	72

รายการตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า	
27	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความเข้มแข็งของคณะกรรมการหมู่บ้านผังป่าส้ม 8	72
28	ข้อคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการจัดการป่าสงวนนิคมฯ 20 % ของคณะกรรมการหมู่บ้านผังป่าส้ม 8	73
29	ความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการป่าสงวนนิคมฯ 20 % บ้านผังป่าส้ม 8	74
30	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขการใช้ประโยชน์จากป่าสงวนนิคมฯ 20 % บ้านผังป่าส้ม 8	75
31	การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่ากันชนของกลุ่มตัวอย่างบ้านผังป่าส้ม 8	79
32	การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่ากันชนบ้านผังป่าส้ม 8 ของกลุ่มตัวอย่าง	79
33	การเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่ากันชนบ้านผังป่าส้ม 8 ของกลุ่มตัวอย่างในด้านต่าง ๆ	81
34	ปัญหาและข้อขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์จากป่ากันชนบ้านผังป่าส้ม 8	81
35	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับขั้นตอนการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านผังป่าส้ม 8	82
36	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความเข้มแข็งของคณะกรรมการหมู่บ้านป่ากันชน บ้านผังป่าส้ม 8	82
37	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการจัดการป่ากันชนของคณะกรรมการหมู่บ้านป่ากันชน	83
38	ความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการป่ากันชนบ้านผังป่าส้ม 8	83
39	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่ากันชนบ้านผังป่าส้ม 8	84
40	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความสำคัญของป่าชุมชนบ้านผังป่าส้ม 8	85